

EFTERKRIGS- OPGØRET I DEN KØBEN- HAVNSKE FAG- BEVÆGELSE

Af Martin Kure Nielsen

Socialdemokraternes kontrol med de københavnske fagforeninger vaklede i sommeren 1945. Socialdemokratiets samarbejdspolitik under besættelsen havde svækket arbejdernes tillid til partiet, og kommunisterne, som nød godt af den fremtrædende rolle, de havde spillet i modstandskampen, vandt frem. Resultatet kender vi, men hvad afgjorde socialdemokraternes sejr på fabriksgulvet?

Kampen mellem kommunister og socialdemokrater i den turbulente efterkrigssommer 1945 er på det overordnede politiske, økonomiske og faglige niveau forholdsvis velbelyst. Meget er skrevet om de mislykkede enhedsforhandlinger mellem Danmarks Kommunistiske Parti og Socialdemokratiet, de to partiers overordnede forventninger og politiske strategier under efterkrigsopgøret, udviklingen på efterkrigstidens kaotiske arbejdsmarked og styrkeprøven mellem kommunister og socialdemokrater i de faglige organisationer.¹

Selvom efterkrigsopgøret og kampen mellem kommunister og socialdemokrater i fagbevægelsen har været genstand for stor interesse, er vores viden om, hvorledes de "menige" tillidsfolk og medlemmer af fagbevægelsen forholdt sig til kampen mellem socialdemokrater og kommunister, forholdsvis begrænset. Få har beskæftiget sig med perioden set ud fra "manden på gulvets" synsvinkel.²

Jeg vil derfor i denne artikel, med udgangspunkt i forhandlingsprotokoller og referater fra københavnske fagforeninger og klubber i jern- og metalindustrien, søge at vise, hvorledes kampen mellem socialdemokrater og kommunister udviklede sig på lokalt niveau, hvilken rolle politiske og faglige spørgsmål spillede i kampen om indflydelse og tillidsposter, og hvordan den politiske kamp påvirkede de lokale tillidsfolk og stemningen blandt de københavnske arbejdere.³

Selvom DKP efter befrielsen havde opbakning på landsplan, hvad oktobervalget 1945 også viste, var det i de københavnske fagforeninger, kommunisterne stod stærkest.

København rummede flere af landets største virksomheder, med B&W som prominent spydspids, og de københavnske arbejdere havde opnået heltestatus gennem deres aktioner under besættelsen og fortsatte med strejker og demonstrationer at præge den politiske og faglige dagsorden efter befrielsen.

Det var i de københavnske fagforeninger Arbejdernes Informations Central (AIC)⁴ lagde sin største organisatoriske indsats, her man



Martin Nielsen, Alvilda Larsen og Svend Nielsen. Tre kommunistiske rigsdagsmedlemmer foran Christiansborg ved den store demonstration den 4. juli 1945. (Arbejdermuseet & ABA)

først søgte at skaffe sig et overblik over bestyrelsesmedlemmerne politiske tilhørsforhold, og det var styrkeforholdet mellem socialdemokrater og kommunister i disse fagforenin-

ger, som triumferende offentliggjordes i *Socialdemokratiske Noter*.⁵

Styrkeprøven mellem kommunister og socialdemokrater i de københavnske fagforeninger



havde derfor central betydning for efterkrigsopgøret i fagbevægelsen og har været et naturligt udgangspunkt for denne undersøgelse.

Socialdemokrater under pres

Der er ingen tvivl om, at besættelsen havde slidt på den socialdemokratiske arbejderbevægelse. Som følge af den politiske udvikling havde den set sig nødsaget til at medvirke ved vedtagelsen af en række upopulære love og forordninger, som havde brodden vendt mod arbejderne.

Den socialdemokratiske samarbejdspolitik, som havde nødvendiggjort en lang række indrømmelser til besættelsesmagten og den borgerlige opposition, havde medført en udbredt utilfredshed blandt arbejderne og befolkningen, en utilfredshed som kulminerede med augustoprøret i 1943 og folkestrejken i København sommeren 1944. Ved begge lejligheder havde Socialdemokratiet og dets repræsentanter i de faglige organisationer opfordret til, at roen blev opretholdt, og ved begge lejligheder blev opfordringen ignoreret.

Socialdemokratiske partihistorikere skulle senere tale om, at partiet på grund af besættelsestidens politik stod i en "tillidskrise" i forhold til sin vælgerbaggrund.⁶ Situationen var såmænd alvorlig nok for partiet, som det senere skulle vise sig ved oktobervalget i 1945, men for fagbevægelsen var problemet påtrængende her og nu.

Kommunisterne havde siden starten af 1920'erne eksisteret som opposition inden for fagbevægelsen, men deres indflydelse havde frem til 2. verdenskrig ikke røkket ved den socialdemokratiske dominans. Besættelsen ændrede denne situation afgørende; fra at være et lille parti og en mindre fraktion i fagbevægelsen voksede dets indflydelse og popularitet hurtigt på grund af indsatsen i modstandskampen og Sovjetunionens sidestilling og indsats blandt de allierede i kampen mod nazismen. DKP's stadige kritik af samarbejdspolitikken og de konsekvenser, den havde for arbejderne, betød, at partiet opsamlede megen af den utilfredshed, der fandtes blandt arbejderne og kanaliserede den over i et angreb på fagbevægelsens socialdemokratiske ledere.

Fagbevægelsen så derfor med længsel hen til befrielsen, men samtidig frygtede den, hvilke konsekvenser dens opbakning til samar-

bejdspolitikken ville have i det retslige og politiske opgør, som måtte finde sted i kølvandet på befrielsen. Kommunisterne havde i hvert fald gjort deres stilling klar, ifølge dem måtte en udrensning *“til tops og til bunds”* finde sted.

DKP udsendte i januar 1944 pjecen *Fagbevægelsens vej*,⁷ som rummede en meget voldsom kritik af fagbevægelsens samarbejdspolitik. De faglige ledere var gået imod de krav, som “folket” havde rejst under augustoprøret i 1943, og havde opfordret til at afbryde strejkerne; dermed havde de valgt at *“gaa sammen med Nazityskerne og jage Dolken i Ryggen paa de kæmpende Landsmænd.”*⁸ Pjecen rummede også et særligt punkt for tiden efter besættelsen, nemlig om enhed i arbejderklassen. For at få gennemført de krav, arbejderne havde til fremtiden, var det nødvendigt, at der dannedes en folkefront under arbejderklassens lederskab.

Kommunisterne krævede derfor, at DKP og Socialdemokratiet dannede et enhedsparti, og at fagbevægelsen bakkede op herom. Hvis nogle af fagbevægelsens ledere modsatte sig et enhedsparti, måtte de fjernes fra deres poster; de var alligevel på grund af *samarbejdspolitikken “sunket saa dybt i Kapitulationens og Eftergivenhedens Sump, at de ikke kan redde sig ud deraf.”*⁹ Pjecen slutter derfor med en opfordring til at skaffe sig af med de tillidsmænd, som var *“Kapitulationens Tilhængere og Enhedens Modstandere”*¹⁰ i fagbevægelsens organisationer.

Mødet i Rømersgade

Det var på denne dystre baggrund, at en række repræsentanter for de socialdemokratiske klubber i København mødtes den 19. februar 1945 i Rømersgade. På mødet redegjorde de forskellige repræsentanter for, hvorledes de så på situationen ude på arbejdspladserne. Paul Petersen fra typografernes fagforening i København savnede en redegørelse for stillingen i organisationerne *“med Henblik paa det Slag, Kommunisterne vil lægge op til.”* Peter Thomsen fra tobaksarbejdernes fagforening kunne fortælle, at socialdemokrater var udsat

for direkte trusler om vold på arbejdspladserne, og AIC's leder, Sigvald Hellberg mente, at de socialdemokratiske klubber måtte holde sig i kontakt med de store arbejdspladser og holde socialdemokraterne orienterede om stemningen. Som han udtrykte det: *“Vi skal være mobiliseret til at gaa mod en Stemningsbølge, der ikke er berettiget.”*¹¹

Uroen på arbejdspladserne viste, at kommunisterne havde stor opbakning til deres krav, og det var for de socialdemokratiske repræsentanter tydeligt, at de lagde op til et opgør med de socialdemokratiske tillidsfolk i organisationerne efter befrielsen. Hvordan man håndterede “stemningsbølgen” og forholdet til kommunisterne, ville få stor betydning for Socialdemokratiets kontrol med tillidsposterne i den københavnske fagbevægelse.

Enhedsforhandlingerne

Forhandlingerne om en sammenslutning af DKP og Socialdemokratiet spillede en central rolle under efterkrigsopgøret i fagbevægelsen. Kravet om *“enhed i arbejderbevægelsen”* blev rejst kort efter befrielsen, idet arbejderne forventede, at en sammenslutning af de to partier kunne give arbejderne flertallet ved det kommende folketingsvalg. Presset af arbejdere, som sendte en strøm af resolutioner med krav om enhed i arbejderbevægelsen til partiaviserne Land og Folk og Social-Demokraten, så et svækket Socialdemokrati, tyngtet af “tillidskrisen”, sig nødsaget til at indgå forhandlinger med DKP om en sammenslutning.¹²

Det skete ikke med fagbevægelsens gode vilje. Man mente, der var tale om et typisk kommunistisk dobbeltspil, hvor man på den ene side talte indsmigrende om nødvendigheden af enighed i arbejderbevægelsen og på den anden side stak en kniv i ryggen på den lovlig valgte ledelse.

Kommunisterne mente til gengæld, at de gennem et organisatorisk samarbejde, som blev påtvunget Socialdemokratiet gennem arbejdspladsernes enhedsaktioner, og som ifølge Aksel Larsen udviklede sig i rivende tempo – eller gennem den ventede valgsejr – kunne

erobre Socialdemokratiet indefra på de fælles opstillingsmøder, som var en del af kommunisternes plan for sammenslutningen. De var overbeviste om, at de, så snart en sammenslutning var gennemført, kunne erobre magten i det ny parti.

Udviklingen syntes at give DKP ret. Selvom et forbud mod lokale kontakter og samarbejde med kommunisterne var blevet udstedt af Socialdemokratiet og De samvirkende Fagforbund, blev der skabt kontakter på lokalt plan, og kommunisternes indflydelse var stigende. Land og Folk kunne 7. juni 1945 bringe en resolution fra Dansk Smede og Maskinarbejderforbunds (DSMF) Afdeling 17 i København, som oplyste, at afdelingen havde indledt et samarbejde mellem socialdemokrater og kommunister, og at man på den nyligt afholdte generalforsamling havde sejret stort over *“syndikalister og Globusnazister”*.

Hvordan et sådan samarbejde rent praktisk udmøntede sig, giver begivenhederne i Støberi-, Special- og Maskinfabriksarbejdernes Forbund et godt billede af. I forbindelse med afholdelsen af Dansk Arbejdsmandsforbunds (DAF) forestående ekstraordinære kongres blev det oplyst, at bestyrelsen havde afholdt et møde med kommunisterne. Man havde sammen udarbejdet en resolution og ønskede denne og valget af delegerede godkendt på en ekstraordinær generalforsamling.¹³

På generalforsamlingen gav både socialdemokrater og kommunister udtryk for tilfredshed med det samarbejde, der var indledt. Bestyrelsen og kommunisterne havde sammen udarbejdet en liste over de delegerede, som de mente burde vælges til kongressen. Listen var nøje afstemt mellem kommunister og socialdemokrater, og det aftaltes, at hver side stillede med en suppleant, således at hvis en socialdemokrat ikke kunne deltage, skulle en anden socialdemokrat tage hans plads og omvendt. Som udtryk for at dette samarbejde havde fuld opbakning blandt medlemmerne, blev valglisten vedtaget enstemmigt af generalforsamlingen.¹⁴

Et positivt samarbejde mellem kommunister og socialdemokrater fandt også sted i mange

andre af DSMF's københavnske afdelinger. Afdeling 2 afholdt sammen med Afdeling 4 et fællesmøde angående samarbejdet mellem de to partier, og i Afdeling 12 behandledes opfordringer til enhed i arbejderbevægelsen positivt, samtidig med at bestyrelsen bakkede op om kravet om afholdelse af en ekstraordinær forbundskongres. Det gode samarbejde udmøntede sig i, at bestyrelsen vedtog at avertere i både Social-Demokraten og Land og Folk.¹⁵

Forhandlingernes sammenbrud

Enhedsforhandlingerne mellem socialdemokratiet og DKP rummede mange taktiske fordele for kommunisterne. Arbejdernes ønske om enhed i arbejderbevægelsen styrkede kommunisternes stilling i fagbevægelsen, idet de skarpe skel, som tidligere havde eksisteret mellem socialdemokrater og kommunister, udviskedes.

Så længe enhedsforhandlingerne var i gang, og illusionen om enhed i arbejderbevægelsen kunne opretholdes, havde socialdemokraterne store vanskeligheder med at få etableret en front mod kommunisterne. Socialdemokratiets neddæmpede kritik af kommunisterne under enhedsforhandlingerne syntes at efterlade de socialdemokratiske tillidsfolk splittede og famlende i deres forsvar for positionerne. De socialdemokratiske tillidsmænd følte sig bundet af enhedsforhandlingernes krav om en politisk våbenhvile, samtidig med at kommunisterne udnyttede situationen til at erobre tillidsposter i fagbevægelsen.

På tekstilarbejdernes kongres i august 1945 undrede socialdemokraten Verner Madsen sig over:

“hvorfør det alene skulde være de socialdemokratiske Tillidsmænd, der var stille, mens Retten sad. Man har ikke fra kommunistisk Side ønsket at bevare Stilheden. Man har opfundet et Begreb, der hed “Prøvelse af Bestyrelsens Manda-ter”, og velsagtens har Begrundelsen været, at man ikke fra kommunistisk Side har kunde vente med at prøve sin Styrke, indtil de ordinære Valg kunde finde sted. Denne Fremfærd har efter min



Hans Hedtoft Hansen proklamerede på Socialdemokratiets kongres i august 1945, at kommunisterne ikke ønskede samling i arbejderklassen, og kongressen blev udgangspunkt for en voldsom antikommunistisk kampagne. (Arbejdermuseet & ABA)

Mening ikke beredt Jordbunden for Samarbejdet imellem de to Arbejderpartier. I Realiteten er de socialdemokratiske og kommunistiske Tillidsmænd enige, men der maa aabenbart raade en vis Mistillid til Formaalet, og denne Mistillid er kun blevet øget ved Kommunisternes Fremfærd.”¹⁶

Situationen var uholdbar for Socialdemokratiet, og efterhånden som sommeren skred frem, og et folketingsvalg i løbet af efteråret blev mere sandsynligt, blev det presserende for Socialdemokratiet at få afklaret forholdet til DKP. Man stillede derfor DKP en række ultimative krav, som i virkeligheden ville betyde, at partiet ved en sammenslutning ville blive

opslugt af Socialdemokratiet uden at have mulighed for at præge det i kommunistisk retning.

Kommunisterne afviste disse krav, og dermed følte socialdemokraterne, at stillingen var klar; selvom kommunisterne ikke havde svaret ja eller nej til de ultimative krav, var deres vigen uden om disse så godt som et nej. På den socialdemokratiske kongres den 19. august 1945 kunne Hans Hedtoft Hansen derfor konstatere, at kommunisterne ikke ønskede en sammenslutning, og at enhedsforhandlingerne derfor måtte betragtes som afsluttede.

Socialdemokratisk modoffensiv og fraktionskamp

Enhedsforhandlingernes afslutning blev derfor startskuddet til en socialdemokratisk, organisatorisk og agitatorisk kampagne vendt mod kommunisterne. Socialdemokratiske tillidsfolk og medlemmer skulle mobiliseres i kampen mod kommunisterne, og Social-Demokraten bragte efterfølgende en lang række artikler, som kritiserede kommunisternes “undergravende” virksomhed i fagbevægelsen.

Et vigtigt middel i kampen mod kommunisternes var oprettelse af socialdemokratiske klubber i de fagforeninger og på de virksomheder, hvor kommunisterne stod stærkt, og allerede ved udgangen af 1945 fandtes i København 47 klubber med 3.000 medlemmer.¹⁷ Dette antal var støt stigende gennem efterkrigsopgøret, og ved udgangen af 1947 fandtes 95 klubber med tilsammen 8935 medlemmer.¹⁸

Evnen til at mobilisere partimedlemmer i de enkelte fagforeninger spillede en central rolle i kampen om indflydelse og tillidsposter. Langtfra alle medlemmer af klubber og fagforeninger mødte op på klubmøder og generalforsamlinger, og en lille kerne af aktive partimedlemmer kunne derfor gennem omhyggelig forberedelse dominere generalforsamlinger og møder og styre valget af tillidsfolk.

Kommunisterne havde været dygtige til fraktionsarbejdet og haft stor fremgang i de

københavnske fagforeninger. De socialdemokratiske klubber skulle nu rulle udviklingen tilbage.

DSMF's ekstraordinære kongres

Valg af delegerede til DSMF's ekstraordinære kongres i oktober 1945 var i mange af DSMF's københavnske afdelinger første tegn på, at fraktionskampen mellem kommunister og socialdemokrater for alvor var startet. I Afdeling 2 vendte socialdemokraterne sig nu mod, hvad de kaldte kommunistisk "undermineringsarbejde" i DSMF, og opfordrede til at stemme på de delegerede, bestyrelsen havde anbefalet, da kommunisterne havde fået valgt delegerede uden faglig erfaring i andre afdelinger. Formanden kritiserede bl.a., at man i Afdeling 5 havde væltet den socialdemokratiske formand Malta Hass, som både var "*dygtig og flittig*".¹⁹

I mange socialdemokratisk dominerede bestyrelser søgte man at sætte sig på valget af delegerede, enten ved at opfordre medlemmerne til at stemme på en af bestyrelsen opstillet liste, eller ved at bestyrelsen helt enkelt selv valgte de delegerede. I Afdeling 12 motiveredes et sådan forslag med, at bestyrelsen havde det bedste indblik i det faglige arbejde.²⁰

Det lykkedes dog langt fra altid bestyrelserne at presse deres vilje igennem. De fleste steder var der kampvalg om posten som delegerede, og selvom de socialdemokratiske tillidsfolk, støttet af partiet, lagde en stor organisatorisk indsats for dagen, vandt kommunisterne flertallet af de københavnske delegeredes pladser.

Trods fremgangen i København blev DSMF's ekstraordinære kongres 17-18. oktober 1945 ikke nogen sejr for kommunisterne. Kommunisten Ove Pedersen, som senere blev formand for Afdeling 15 i København, havde været på turné i provinsens lokalafdelinger med henblik på at få valgt kommunistiske delegerede til den kommende kongres, men Social-Demokraten kunne oplyse, at han ikke havde haft held med dette "Muldvarpearbej-

de", hovedparten af provinsafdelingerne støttede stadig socialdemokraterne.²¹ Derfor fik forslaget om nyvalg af forbundets ledelse heller ikke luft under vingerne. Forslaget blev nedstemt sammen med et forslag om at give Land og Folk adgang til kongressen.²²

Derimod lykkedes det socialdemokraterne at få vedtaget en resolution, som gik ind for Socialdemokratiets valgprogram og opfordrede til at stemme på Socialdemokratiet ved valget i oktober 1945.²³

Valne socialdemokrater

Trods kongressens opbakning til Socialdemokratiet var der ikke ubegrænset tilslutning til partiets politik, hvilket kom til udtryk ved, at kommunisterne med stemmerne 229 mod 62 kunne samle opbakning til en resolution, som opfordrede til at enhedsforhandlingerne genoptoges.²⁴ Hovedparten af de delegerede, herunder også socialdemokratiske delegerede, støttede, at forhandlingerne blev genoptaget.

I Støberi-, Special- og Maskinfabriksarbejdernes Forbund fortsatte samarbejdet med kommunisterne helt frem til april 1946. På generalforsamlingen i november 1945 anbefalede formanden en resolution, som opfordrede til genoptagelse af enhedsforhandlingerne. Formandens resolution vedtoges enstemmigt, og generalforsamlingen besluttede ved samme lejlighed at bevilge 1000 kr. til kommunisterne og socialdemokraternes valgfond.²⁵

Det langvarige samarbejde med kommunisterne faldt ikke i god jord hos alle medlemmer. En taler på fagforeningens generalforsamling i maj 1946 mente, at formanden tidligere havde været "*en god Socialdemokrat*", men at medlemmerne nu havde krav på at vide, om formanden var "*Provokatør eller om han er Kommunist*." Formanden svarede, at han stadig var socialdemokrat, men så med vemod på splittelsen i arbejderbevægelsen.²⁶

Langt ind i Socialdemokratiets egne rækker var der således sympati for samarbejdet med kommunisterne, og Socialdemokratiets problemer med at etablere en front mod kommunisterne understregedes af, at formændene i

visse fagforeninger tog "valent"²⁷ på forholdet til kommunisterne og ikke var begejstrede for de socialdemokratiske klubbers arbejde.

Socialdemokratiske tillidsfolk indtog i flere tilfælde en særstilling i forhold til Socialdemokratiets politik. På B&W mente socialdemokraten Aksel Jensen, som var fællestillidsmand på Teglholmen, at de ulovlige strejker, demonstrationerne og resolutionerne, som var blevet forfattet på møder og værksteder, faktisk havde haft en positiv indflydelse på dyrtidstillægget i august 1945, og bestyrelsen opfordrede medlemmerne til at deltage i demonstrationen mod Franco, en demonstration som Socialdemokratiet ellers ikke støttede.²⁸

Hvorvidt denne særstilling er udtryk for Aksel Jensen og den socialdemokratiske bestyrelses egen holdning, er vanskeligt at afgøre. Noget tyder på, at opbakningen fra medlemmerne afhang af, "at vedkommende tager afstand fra erklæret socialdemokratisk politik og stemmer med kommunisterne."²⁹ Det understreger i alle tilfælde Socialdemokratiets dilemma i sommeren 1945. Godt nok fastholdt socialdemokraterne i fællesklubben deres tillidsposter, men det skete på bekostning af Socialdemokratiets officielle politik.

Den politiske særstilling og utilfredsheden med Socialdemokratiets politik kom også til udtryk på DSMF's ekstraordinære kongres. Valdemar Hansen fra Københavns Afdeling 10, som ellers må betragtes som socialdemokrat,³⁰ havde efterhånden det indtryk, "at såvel Partiet som Fagbevægelsen var en Kolo uden Saft og Kraft". Han var ikke bange for at dyste med kommunisterne, men mente, Socialdemokratiet var slået ind på en forkert kurs, og at partiet bar ansvaret for enhedsforhandlingernes sammenbrud.³¹

Samarbejdet med kommunisterne, som i nogle fagforeninger fortsatte længe efter enhedsforhandlingernes afslutning, viser, at Socialdemokratiet i en del fagforeninger ikke bare havde svigtende opbakning blandt medlemmerne, men også at socialdemokratiske tillidsfolk i sympati med kommunisterne overhørte partiledelsens henstillinger og formulerede en selvstændig politik.

Tilbage på partilinen

Kommunisternes fremfærd under enhedsforhandlingerne og deres forsøg på at erobre tillidsposter fik dog med tiden de socialdemokratiske tillidsfolk til at bakke op om Socialdemokratiets politik. På DAF's ekstraordinære kongres i august 1945 udtalte socialdemokraten Henning E. Poulsen, at han havde haft et godt illegalt samarbejde med kommunisterne under besættelsen, men at de i deres fraktionsmøder nedgjorde fagbevægelsens ledelse:

*"Som det var i Øjeblikket, havde man en Fornemmelse af, at Kommunisterne stod parat til at sparke til dem, de forhandlede med, til Socialdemokraterne, og desuden var det saadan, at man fra kommunistisk Side ikke tog Hensyn til en Mands Kvalifikationer, men kun til om han var Kommunist eller ikke."*³²

Taktikken med at afsætte socialdemokratiske tillidsfolk synes derfor ikke at have styrket kommunisternes position i længden. Medlemmerne prioriterede tillidsfolkenes faglige dygtighed højere end deres politiske standpunkt. At kommunisterne væltede tillidsfolk, som havde tjent medlemmerne trofast gennem årene, brød med dette princip, samtidigt med at det såede tvivl om kommunisternes hensigt med enhedssamarbejdet. De mange socialdemokratiske tillidsfolk, som ellers var positive overfor enhedssamarbejdet og kommunisternes faglige politik, forbitredes over kommunisternes fraktionsarbejde og reagerede ved at slutte op om Socialdemokratiet og fagbevægelsen.

Den erobring af tillidsposter, som var en forudsætning for kommunisternes enheds- og folkefrontsstrategi, endte i stedet med at styrke socialdemokraternes agitatoriske og organisatoriske indsats mod kommunisterne i fagbevægelsen.

Holdningsændringen slog hurtigt igennem ude i de københavnske afdelinger.

I Afdeling 12 kritiserede socialdemokraterne det kommunistiske fraktionsarbejde og især, at de kommunistiske delegerede på

Til de københavnske

Smede og Maskinarbejdere!

Nedenstaaende Udtalelse blev med overvældende Majoritet vedtaget paa Centralafdelingens Repræsentantskabsmøde den 8. Oktober 1945 og fremsendes hermed til Underretning.

P.C.V.
ALFR. BJØRKLUND

Repræsentantskabet for Metalarbejdernes Centralafdeling, bestaaende af 450 Repræsentanter for Hovedstadens 22.200 organiserede Smede og Maskinarbejdere, udtaler paa sit ekstraordinære Repræsentantskabsmøde den 8. Oktober 1945:

Vi beklager, at det ikke er lykkedes at opnaa en Sammenslutning af Socialdemokratiet og Kommunistisk Parti, saaledes at der kun var eet Arbejderparti.

Vi beklager ligeledes, at Kommunisterne ved Fraktionsdannelse og Undermineringsarbejde opererer indenfor vor Organisation og dermed skaber en Splittelse, som burde være undgaaet.

Repræsentantskabet retter en kraftig Opfordring til vore Medlemmer om at deltage i alle Klubmøder, Generalforsamlinger og Afstemninger, saa disse giver et fulgyldigt Udtryk for Medlemmernes Opfattelse.

Til det forestaaende Folketingsvalg retter vi en indtrængende Opfordring til vore Medlemmer om at stemme paa Socialdemokratiet.

Vi forstaaer til fulde Betydningen af, at Socialdemokratiet er saa fyldigt repræsenteret i Danmarks lovgivende Forsamling som muligt. Vældige sociale, økonomiske og kulturelle Problemer skal løses; skal Løsningen blive til Gavn for den danske Arbejderklasse, maa vi samle os om Socialdemokratiet og stemme paa **Liste A.**

Socialdemokraterne sad tungt på Metalarbejdernes Centralafdeling og udnyttede deres kontrol med organisationen til at bekæmpe kommunisterne og propagandere for Socialdemokratiets politik. (Arbejdermuseet & ABA)

DSMF's ekstraordinære kongres holdt et møde uden socialdemokraterne. Socialdemokraterne kritiserede kvaliteten af de valgte kommunistiske delegerede, nogle havde været slettede af fagforeningen og burde derfor ikke bestride tillidshverv i fagbevægelsen. Kommunisterne mente omvendt, at socialdemokraterne måtte finde sig i, at flertallet fik magten, og hvis den enhed, arbejderne og kommunisterne ønskede, ikke kom, måtte de to partier ruste sig til slagsmålet om, hvem der skulle repræsentere arbejderne.³³

Selv i Støberi-, Special- og Maskinfabriksarbejdernes Forbund, hvor samarbejdet med

kommunisterne havde været godt, blev det med tiden tydeligt, at fraktionskampen med sit arsenal af urene metoder også havde nået denne fagforening. Fagforeningens socialdemokratiske sekretær kunne på generalforsamlingen i maj 1946 oplyse, at han uden sit egen vidende var blevet opstillet på kommunisternes stemmeliste.³⁴ Samarbejde var nu afløst af åben strid, og med et effektivt organisationsapparat bag sig genvandt socialdemokraterne hurtigt de tabte positioner.

Den stigende politisering af fagbevægelsen, som kampen mellem kommunister og socialdemokrater medførte, skete dog ikke uden protester fra medlemmerne.

I Afdeling 15 udtrykte et medlem ærgrelse over, at afdelingen, ved at have en kommunistisk formand og forbundets socialdemokratiske formand, Hans Rasmussen som deltager, kom væk fra de faglige spørgsmål og i stedet ud i en række politiske diskussioner.³⁵ Skibstømrernes klub på B&W truede på et tidspunkt med at melde sig ud af fællesklubben på Refshaleøen, fordi enkeltpersoner stillede forslag, som deres egen klub ikke stod bag, og fordi fællesklubben foretog afstemninger i arbejdstiden, som kostede medlemmerne penge.³⁶

Medlemmernes ulyst til at blande fagbevægelsen ind i et politisk slagsmål var dog i grunden en indirekte en støtte til Socialdemokratiet. Hele det faglige system var stærkt præget af socialdemokraterne, som sad på alle de vigtigste poster.

Ønsket om en rent faglig linie bevarede status quo og var dermed reelt en opbakning til Socialdemokratiets dominans af fagbevægelsen.

Enhed i arbejderbevægelsen og Land og Folk

Det kan være vanskeligt at afgøre, hvor stor opbakning kommunisternes politik havde blandt medlemmerne, og hvor langt sympatien rakte. I spørgsmålet om en sammenslutning af Socialdemokratiet og DKP indikerer antallet af resolutioner omhandlende enhed i arbej-

derbevægelsen, offentliggjort i Land og Folk og Social-Demokraten i 1945, at kommunisterne havde bred opbakning.

Resolutionsstrømmen toppede første gang i juni 1945, hvor presset fra arbejderne tvang Socialdemokratiet til at indlede forhandlinger med DKP, for derefter at fastholde et lidt lavere niveau, mens forhandlingerne om en sammenslutning stod på. Socialdemokratiet havde nok håbet, at afbrydelsen af enhedsforhandlingerne i august 1945 havde stoppet den megen snak om enhed i arbejderbevægelsen, men i september måned 1945 ses et nyt højdepunkt i resolutionsstrømmen, og i november måned bragtes det største antal resolutioner for hele perioden overhovedet.³⁷ Det sidste skal nok ses i lyset af oktobervalget 1945, som blev en skuffelse for arbejderne, idet Venstre efterfølgende dannede regering. DKP's fremgang skete på bekostning af Socialdemokratiets tilbagegang. Mange anså striden mellem Socialdemokratiet og DKP som årsagen til arbejderbevægelsens manglende fremgang ved valget, og skuffelsen fik mange arbejdere til at ønske enhedsforhandlingerne genoptaget.

Hvilken rolle kommunisterne egentlig spillede i vedtagelsen af disse resolutioner, er vanskeligt at afgøre. Det skal dog nævnes, at i Refshaleøens fællesklub på B&W fremlagde den kommunistiske formand en resolution om enhed i arbejderbevægelse, umiddelbart efter han var kommet tilbage fra et møde i DKP's centralkomité.³⁸ Selvom kommunisterne måske nok søgte at påvirke medlemmerne, viser antallet af resolutioner, og det faktum at resolutionsstrømmen fortsatte længe efter enhedsforhandlingerne var afbrudt, at kravet om enhed i arbejderbevægelsen var sejlivet og havde stor opbakning blandt medlemmerne.

Et særligt indslag i kampen mellem kommunister og socialdemokrater, og et emne som præger næsten samtlige klubber og fagforeninger i denne periode, var spørgsmålet om økonomisk støtte til Land og Folk. Støtten kunne være direkte i form af kontante bevillinger eller indirekte, ved at klubber og fagforeninger annoncerede i Land og Folk.

Efterhånden som fraktionskampen udvikle-



Hans Rasmussen, DSMF's socialdemokratiske formand fra 1944 til 1972. (Arbejdermuseet & ABA)

de sig, tog socialdemokraterne ganske udspekulerede metoder i brug for at stoppe bevillingerne. I Afdeling 2 satte den socialdemokratiske bestyrelse bevillingen af midler sidst på generalforsamlingens dagsorden, dermed risikerede kommunisterne forslag om bevilling af midler til Land og Folk at blive stemt ned, fordi mange af medlemmerne på dette sene tidspunkt allerede var gået hjem.³⁹

Bestyrelsen i Afdeling 3 havde længe uden held forsøgt at overtale medlemmerne til at stoppe annonceringen i Land og Folk, og formanden foreslog derfor på et bestyrelsesmøde i april 1947, at man helt lod være med at avertere den kommende generalforsamling i bladene og i stedet sendte breve ud til medlemmerne. Dette må ses som et forsøg på at undgå at efterleve generalforsamlingens beslut-

ning om at avertere i Land og Folk, hvad kommunisterne også protesterede imod, men eftersom bestyrelsen havde et socialdemokratisk flertal, blev formandens forslag vedtaget, og man averterede i en periode ikke generalforsamlingen i bladene.⁴⁰

Det var ikke særligt overraskende, at socialdemokraterne tog alle midler i brug for at stoppe støtten til Land og Folk. Det overraskende var snarere, at de havde så lidt held med det. Gang på gang valgte medlemmerne, forsamlet på klubmøder og generalforsamlinger at støtte avisen, selvom de socialdemokratiske bestyrelser tordnede mod Land og Folk og dens skadelige indflydelse.

Udrensningen – som løb ud i sandet

Enhedsforhandlingerne og den sympati, kommunisterne havde opsamlet gennem modstandskampen, var dog ikke den eneste trussel mod socialdemokraternes tillidsposter under efterkrigsopgøret.

I pjecer som *Fagbevægelsens Vej* havde kommunisterne rejst anklager om "unational adfærd" mod socialdemokratiske tillidsfolk, og under det politiske og retslige opgør med besættelsen i sommeren 1945 rejstes blandt fagbevægelsens medlemmer krav om "*Energisk Udrensning saavel indenfor de faglige som politiske Rammer af Tillidsmænd, som har udvist Slaphed overfor Tyskernes Krav.*"⁴¹

Situationen blev ikke bedre af, at kommunisterne under besættelsen var blevet tvunget væk fra deres tillidsposter i fagbevægelsen og nu vendte tilbage fra ophold under jorden eller kz-lejre i Tyskland og ønskede at genindtage de positioner i fagbevægelsen, som begunstningen under besættelsen havde tvunget dem væk fra.

Land og Folk kunne berette, at DSMF's Afdeling 7 i København havde valgt kommunisten Johannes Larsen som ny formand. Dermed var "*Retfærdigheden sket Fyldest*", idet Johannes Larsen oprindeligt blev valgt til formand i 1942, men som kommunist efterfølgende interneret i Horserød, hvorfra han unds-

lap i august 1943.⁴² På lignende vis havde smedene i Odense valgt en ny bestyrelse med den tidligere Frøslev-fange Svend Hansen som formand, og man kunne også forvente, at den tidligere formand for DSMF's Afdeling 15 Ove Petersen, som også blev arresteret under besættelsen, i nær fremtid ville blive genvalgt som formand.⁴³

Utilfredsheden med fagbevægelsens politik under besættelsen og rygterne om socialdemokraternes indblanding i kommunisternes fjernelse fra tillidsposterne, fik i Støberi-, Special- og Maskinfabriksarbejdernes Forbund et konkret udtryk i et angreb på bestyrelsen og fagforeningens formand Wiggo Larsen. Umiddelbart var der ikke meget, som tydede på, at formanden ville blive udsat for et sådan angreb, da det på bestyrelsesmødet 5. maj 1945 blev meddelt, at formanden ikke kunne deltage, da han var ude som frihedskæmper!

Formandens optræden som en af "*de sidste dages hellige*", og hans indledende tale på generalforsamlingen i juni 1945, hvor han fremhævede, at fagforeningen gennem mellem-mænd havde sørget for, at der blev udbetalt understøttelse til de medlemmer, som var gået under jorden, var dog ikke nok til at gyde olie på vandene.

Poul Eliassen, som netop var vendt hjem fra sit ophold i tysk koncentrationslejr, udtrykte først sin glæde over at se, at der var "*andre forhold i Danmark*", og at mange arbejdere havde været en del af modstandsbevægelsen. Han sendte en sidste hilsen fra de kammerater, der var blevet "*pint ihjel i Tyskland*". Derefter kom han med en alvorlig anklage mod formanden. Han berettede, at da han under besættelsen opstillede som bestyrelsesmedlem, blev han, eftersom han var kommunist, opfordret til at trække sig tilbage. Wiggo Larsen skulle ved denne lejlighed have udtalt, at "*hvis Eliassen stak hovedet for langt frem, skulle Larsen nok sørge for at dukke ham.*"⁴⁴

Anklagen medførte en del postyr på generalforsamlingen, som besluttede at nedsætte et undersøgelsesudvalg for at komme til bunds i sagen. Det var dog ikke kun formanden, som var under anklage. På generalforsamlingen



Kommunisterne oplevede efter befrielsen en eksplosiv fremgang. DKP nåede op på mere end 60.000 medlemmer og fik ved rigsdagsvalget i oktober 1945 250.000 stemmer og 18 mandater i Folketinget. (Arbejdermuseet & ABA)

blev der også rettet en voldsom kritik mod besættelsestidens antikommunistlove og fagbevægelsens ledelse, som blev anklaget for at have samarbejdet med tyskerne. Bestyrelsen blev set som medansvarlig i fagbevægelsens samarbejdspolitik, hvilket førte til at et mistillidsvotum stilledes til bestyrelsen. Trods kritikken bakkede medlemmerne op bag bestyrelsen, som fik mistillidsvotummet forkastet.⁴⁵

Selvom det ikke lykkedes at vælte formanden og bestyrelsen, og undersøgelsesudvalget efterfølgende frikendte formanden for alle anklager, viser forløbet, at sådanne anklager, kombineret med utilfredsheden med fagbevægelsens samarbejdspolitik under besættelsen, udgjorde en platform for kommunisternes forsøg på at vinde tillidsposter.

Edmund Rasmussen berettede på DSMF's ekstraordinære kongres om kommunisternes fremfærd i Odense-afdelingen:

“Forud for Generalforsamlingen var der af Kommunisterne afholdt 3 Fraktionsmøder, hvor Linierne for Generalforsamlingen var trukket op. Paa disse Møder var der kommet ondskabsfulde Beskyldninger mod Bestyrelsesmedlemmer, der bl.a. var beskyldt for Stikkervirksomhed. Kommunisterne havde ligeledes paa den største Arbejdsplads spredt Plakater med lignende Beskyldninger. Undersøgelsen viste imidlertid, at Beskyldningerne savnede ethvert Grundlag. Det var denne Atmosfære, som Kommunisterne havde spredt, der blev ført ind paa Generalforsamlingerne.”⁴⁶

På tilsvarende vis var den socialdemokratiske fællestillidsmand på B&W Tegholmen, Aksel Jensen i forbindelse med et fællestillidsmandsvalg, hvor kommunisterne stillede med en modkandidat, udsat for kritik og mistænkeliggørelse af hans handlinger under besættel-

sen. På det ordinære repræsentantskabsmøde, hvor valget skulle afgøres, afsluttede Aksel Jensen sin beretning med at meddele, at han ville trække sig tilbage fra posten som fællestillidsmand, da *“han følte en uvilje mod sig og en Kritik rettet paa en saadan Maade at han ikke kunde komme til at forsvare sig.”*⁴⁷ Aksel Jensen mente, at kritikken mod ham skyldtes, at han havde trukket sig tilbage fra modstandsbevægelsen under besættelsen, hvilket han forsvarede med, at han dermed bedre kunne forsvare de arresteredes interesser.⁴⁸

Aksel Jensen følte sig derfor på repræsentantskabsmødet nødsaget til at understrege, at Fællesklubbernes Samvirke, i hvis bestyrelse han sad, videregav vigtig information til modstandsbevægelsen, og at *“Min Stilling til illegalt arbejde behøver jeg ikke at skamme mig over, ligesom min Optræden overfor Tyskerne vel nok kan siges at være en Dansker værdig”*. Aksel Jensen lod sig dog overtale til at genopstille og vandt valget mod kommunisten Holberg med en smal margin.

En væsentlig grund til at socialdemokraterne kunne holde fast i tillidsposterne under efterkrigsopgøret, skyldtes at udrensningskravet aldrig fik den store betydning i fagbevægelsen. I ingen af de undersøgte klubber, fagforeninger eller kongresser, hvor anklager om “unational” adfærd rejstes mod ledelsen, førte dette til større personalemæssige udskiftninger.

Den kritik, som rejstes mod fagbevægelsens samarbejdspolitik under besættelsen, syntes i højere grad at være rettet mod fagbevægelsens top end mod de socialdemokratiske tillidsmænd “på gulvet” i de enkelte klubber og fagforeninger.

Kravet om udrensning, som prægede de første møder og generalforsamlinger efter befrielsen, syntes først og fremmest at være et fænomen, som hørte sommeren 1945 til. Ud fra antallet af resolutioner offentliggjort i Land og Folk og Social-Demokraten at dømme, syntes kravet om udrensning kun at have været et vigtigt tema kort efter befrielsen. Antallet af resolutioner omhandlende udrensningen kulminerede i juni, og var derefter stærkt faldende.⁴⁹

Efterhånden som normaliseringen indfandt sig, fik spørgsmålet mindre betydning på generalforsamlinger og møder. Udrensningskravet og de beskyldninger, som rejstes mod socialdemokratiske tillidsfolk, var derfor ikke i stand til at tippe magtbalancen i kommunisternes favør.

Kommunisternes stormløb på tillidsposterne blev også svækket af den positive økonomiske udvikling. Den massearbejdsløshed, man havde frygtet ville vise sig efter krigen, som den havde vist sig efter 1. verdenskrig, manifesterede sig aldrig. Konjunkturerne gik den rigtige vej. Arbejdsløshedsprocenten for 1946 holdt sig nede på 4,7 % og i 1947 på 4,9 %.⁵⁰ DSMF's medlemmer kunne bryste sig af en arbejdsløshed i 1946 på 1 %, i 1947 var arbejdsløsheden 0 %.⁵¹ Metalarbejdernes Centralafdeling kunne i maj 1947 konstatere, at kun et af de københavnske afdelingers 30 000 medlemmer var arbejdsløs, og han var over 60 år!⁵²

Den lave arbejdsløshed var medvirkende til, at reallønnen allerede i januar 1946 nåede førkrigniveau.⁵³ Faktisk var lønstigningen fra april 1946 til april 1947 større, end den blev i de følgende 10 år.⁵⁴ Fagbevægelsen kunne således fremvise positive resultater, resultater, som styrkede tilliden til fagbevægelsens ledelse og genskabte troen på, at Socialdemokratiets genopbygningslinje med tiden kunne opfylde arbejdernes krav.

Epilog

Trods den medvind, som begivenhederne under 2. verdenskrig gav DKP, lykkedes det aldrig kommunisterne at udnytte den specielle situation efter befrielsen til at vinde magten i fagbevægelsen. Den “stemningsbølge”, som alle frygtede på mødet i Rømersgade, blev aldrig omsat til et opgør med den socialdemokratiske dominans af fagbevægelsen.

I 1947 kunne AIC triumferende meddele, at kommunisternes faglige fremstød var bremset, og at det var lykkedes at *“forvandle den ‘Tillidskrise’, vi oplevede lige efter Krigen, til fornyet Tro paa, at Socialdemokratiet og*

Afstemning om fanens repræsentation ved 1. maj demonstration. Antal stemmer.

	Fællesorganisationen	Kommunisterne
1948	876	796
1949	922	855
1950	678	652
1951	933	798

Kilde: Arbejdernes Fællesklub, B&W Refshaleøen, forhandlingsprotokol 1944-1948 og Klub 6's forhandlingsprotokol 1931-1947 og 1947-1956 (ABA, Arbejdernes Fællesklub, B&W Refshaleøen, kasse 1 og DSMF Afdeling 5, Klub 6, Værktøjsafdelingen, Burmeister & Wain, Refshaleøen, kasse 1)

dets Tillidsmænd bedst kan skabe Forbedringer for den arbejdende Befolkning.”⁵⁵

En oversigt over udviklingen i partistillingen i de københavnske fagforeninger, foretaget på baggrund af oplysninger i *Socialdemokratiske Noter* for perioden 1945 til 1952, viser, at kommunisterne nåede et absolut højdepunkt i 1946, hvor de havde 21 % af bestyrelsesposterne. Deres andel af tillidsposter var dalende i tiden herefter, således at de i 1952 havde 9 % af tillidsposterne, mens Socialdemokratiet var nået op på 87 %.⁵⁶

Socialdemokraterne beholdt dermed et solidt tag om den københavnske fagbevægelse, og jeg har gennem denne artikel forsøgt at pege på flere årsager til, at det forholdte sig sådan.

Medlemmernes sympati for kommunisterne betød ikke, at man ville afsætte tillidsfolk, som havde tjent deres interesser trofast gennem en lang årrække. Utilfredsheden med den faglige ledelse og Socialdemokratiets samarbejdspolitik under besættelsen rettede sig mere mod fagbevægelsen top end mod tillidsfolk, man kendte og omgikkes i hverdagen. Disse tillidsfolk var på den anden side lydhøre overfor utilfredsheden blandt arbejderne, og denne utilfredshed afspejledes i, at tillidsfol-

kene ude på arbejdspladserne ofte indtog en særstilling i forhold til Socialdemokratiets officielle politik.

Det lykkedes dog aldrig socialdemokraterne helt at fjerne kommunisterne som en magtfaktor i den københavnske fagbevægelse. De fastholdt en række tillidsposter op gennem 1950-60'erne på trods af socialdemokraternes organisatoriske indsats og den kommunisthætz, som Den kolde Krig medførte. Medlemmerne valgte i mange tilfælde tillidsfolk mere ud fra deres faglige standpunkt end for deres politiske tilhørsforhold.⁵⁷

En sådan tendens kan spores på B&W. I Refshaleøens fællesklub på B&W, som havde en klar kommunistisk profil, betød socialdemokraternes manglende indflydelse i fællesklubbens bestyrelse, at de gerne så vigtige spørgsmål afgjort ved urafstemning, fordi de mente at have større opbakning blandt arbejderne end i fællesklubbens ledelse. Som eksempel kan nævnes urafstemninger om, hvorvidt man skulle lade fællesklubbens fane deltage i kommunisternes 1. majdemonstration, eller om den skulle deltage i Fællesorganisationens.⁵⁸ Sagen havde principiel betydning, idet man gennem fanens repræsentation signalerede arbejdernes politiske tilhørsforhold.

Som tabellen viser, var der i hele perioden opbakning til at medbringe fanen ved fællesorganisationens 1.maj demonstration, selvom kommunisterne kom tæt på i 1950. Urafstemningerne var dog ikke nødvendigvis udtryk for medlemmernes opbakning bag Socialdemokratiet, det kunne også være udtryk for arbejdernes opbakning bag de formelt neutrale faglige organisationer, men afstemningerne viste, at medlemmernes politiske sympatier ikke nødvendigvis afspejledes i bestyrelsens sammensætning.

Til gengæld viser den hastighed, hvormed Socialdemokratiet genvandt sine tillidsposter i fagbevægelsen, at fraktionsarbejdet var et effektivt våben i kampen om tillidsposterne. Kommunisterne repræsenterede 70 ud af de 112 københavnske delegerede ved DSMF's ekstraordinære kongres i oktober 1945, men allerede 2 år senere, ved DSMF's kongres i

1947, var 90 ud af de 112 delegerede socialdemokrater.

Et så omfattende skift i styrkeforholdet lader sig ikke forklare ud fra et almindeligt omsving i opinionen blandt de københavnske arbejdere. Indenrigs- og udenrigspolitisk var Den kolde Krig knapt begyndt, og selvom DKP gik tilbage ved rigsdagsvalget i oktober 1947, havde det stadig bred opbakning blandt arbejderne. Omsvinget syntes snarere at hænge sammen med Socialdemokratiets evne til at aktivere sine medlemmer og tillidsfolk i de københavnske fagforeninger til kamp mod kommunisterne.

DKP kom bedst fra start i fraktionskampen, idet enhedsforhandlingerne og utilfredsheden blandt arbejderne, som også socialdemokratiske tillidsfolk var præget af, vanskeliggjorde Socialdemokratiets forsøg på at mobilisere sine medlemmer og tillidsfolk. Da socialdemokraterne i de københavnske fagforeninger fandt ind på partilinen igen, udviklede kampen i fagbevægelsen sig til et rent politisk opgør, et opgør som kommunisterne ikke kunne vinde, idet den foregik på Socialdemokratiets vilkår og med hele det socialdemokratiske organisationsapparat bag sig.

Noter

1. En forsknings- og litteraturoversigt kan findes i mit speciale "*Kampen mellem kommunister og socialdemokrater i fagbevægelsen under efterkrigsopgøret*". Martin Kure Nielsen. Københavns Universitet 2005, som danner grundlag for denne artikel (kan lånes på ABA).
2. En særlig undtagelse udgør etnologen Niels Jul Nielsen, som igennem en årrække har beskæftiget sig med B&W's arbejdere, og som i bogen *Mellem storpolitik og værkstedsgulv, den danske arbejder-før, under og efter Den kolde krig*. København 2004, søger at skildre, hvorledes den politiske udvikling påvirkede arbejderne på virksomheden før, under og efter Den kolde Krig, har haft særlig betydning for denne undersøgelse. Gennem arkivmateriale og interviews med arbejdere på virksomheden søger Niels Jul Nielsen at give et indblik i, hvorledes "manden på gulvet" reagerede på DKP's og Socialdemokratiets

politiske initiativer, og hvilken indflydelse det bl.a. havde på valget af tillidsfolk.

3. Jeg har i hovedsagen undersøgt Dansk Smede- og Maskinarbejderforbunds (DSMF) københavnske afdelinger, organiseret under Metalarbejdernes Centralafdeling, Støberi-, Special- og Maskinfabriksarbejdernes Forbund, værksteds og fællesklubber på B&W, AIC's egne indberetninger og beretninger fra DSMF og Dansk Arbejdsmands Forbunds (DAF) kongresser. Bindningen mellem DSMF og B&W var i øvrigt ganske tæt, idet mange af B&W's arbejdere var organiserede gennem Metalarbejdernes Centralafdeling, hovedsageligt afdelingerne 4,5 og 12.

4. AIC oprettedes i oktober 1944 som led i den organisatoriske oprustning, Socialdemokratiet foretog med henblik på efterkrigstiden. AIC afløste Hovedorganisationernes Informations- og Propaganda Afdeling (HIPA) som blev nedlagt i 1941, men havde det samme formål, at informere om Socialdemokratiets politik og gennem socialdemokratiske klubber oprettet på arbejdspladserne, at bekæmpe kommunisternes stigende indflydelse.

5. Et af de første tiltag i kampen mod kommunisterne var etableringen af tidsskriftet *Socialdemokratiske Noter* i 1929, der udover at oplyse om national og international politik bragte artikler og notiser om kommunisternes politik i ind og udland og leverede materiale, som kunne anvendes i kampen mod dem.

6. Bertolt, Oluf (red): *En bygning vi rejser – Den politiske arbejderbevægelses historie i Danmark*, bind 3, side 260. København 1955.

7. *Fagbevægelsens vej*. Land og Folks forlag. 1944.

8. Ibid. Side 4.

9. Ibid. Side 15.

10. Ibid. Side 16.

11. Citater fra de socialdemokratiske klubbers møde 19. februar 1945. Reference: ABA, AIC arkiv, Protokol, referater fra bestyrelsesmøder 19. oktober 1944 – 19. januar 1948. Kasse 41.

12. For en grundig behandling af enhedsforhandlingerne mellem Socialdemokratiet og DKP se: Nielsen, Mogens: *Socialdemokratiet og enheden i arbejderbevægelsen 1943-1945*. København 1978. Og, Borgå, Ole: *DKP's enheds- og folkefrontspolitik 1940-45. Historievidenskab*, nr.12. 1977.

13. Bestyrelsesmøde 18. juli 1945. Forhandlingsprotokol 1942-1946. ABA, Støberi- Special og Maskinfabriksarbejdernes Forbund. Kasse 8. På trods af navnet er der ikke tale om et forbund, men om en københavnsk fagforening organiseret under DAF.

14. Ekstraordinær generalforsamling 23. juli 1945. Forhandlingsprotokol 1942-1946. ABA, Støberi-Special og Maskinfabriksarbejdernes Forbund. Kasse 8.

15. Bestyrelsesmøde 6.juni 1945. Forhandlingsproto-

- kol 1936-1945 og 1945-1956. ABA, Dansk Smede og Maskinarbejderforbund, Afdeling 12. kasse 3
16. Social-Demokraten. 15.8.1945
17. Oversigten for AIC's virksomhed i 1945. ABA, AIC arkiv, Protokol. Referater fra bestyrelsesmøder 19. oktober 1944 – 19. januar 1948. Kasse 41.
18. Oversigten over AIC's virksomhed 1947. ABA, AIC arkiv, Protokol. Referater fra bestyrelsesmøder 19. oktober 1944 – 19. januar 1948. Kasse 41.
19. Citater fra den ekstraordinære generalforsamling 27. september 1945. Dansk Metalarbejderforbund, Afdeling 2, klejnsmedene. Forhandlingsprotokol 1944-1948. ABA. Kasse 5.
20. Tillidsmandsmøde 11. september 1945. Forhandlingsprotokol 1936-1945 og 1945-1956. ABA, Dansk Smede og Maskinarbejderforbund, Afdeling 12. kasse 3
21. Social-Demokraten. 21.10. 1945.
22. Protokol fra Dansk Smede- og Maskinarbejderforbunds 30.kongres 15-17. Oktober 1945. side 25. København 1945.
23. Ibid. Side 93.
24. Ibid. Side 97.
25. Generalforsamling 4. november 1945. Forhandlingsprotokol 1942-1946. ABA, Støberi- Special og Maskinfabriksarbejdernes Forbund. Kasse 8.
26. Citater fra generalforsamlingen 12. maj 1946. Forhandlingsprotokol 1942-1946. ABA, Støberi- Special og Maskinfabriksarbejdernes Forbund. Kasse 8.
27. Citat fra bestyrelsesmødet 14. januar 1946. ABA, AIC arkiv, Protokol. Referater fra bestyrelsesmøder 19. oktober 1944 – 19. januar 1948. Kasse 41.
28. Udvalgs møde 29.marts 1946. Forhandlingsprotokol 1944- 1950 og 1950-1963. hos: ABA, Fællesklubben B&W Teglholmen. Kasse 1.
29. Nielsen, Niels Jul: *Mellem storpolitik og værkstedsgulv*. Side 188. København 2004.
30. Preben Bengtsson oplyser, at Valdemar Hansen i de første år efter befrielsen blev stærkt angrebet af kommunisterne, og at der var mange politisk betonede opgør, herunder valgene af kongresdelegerede. Bengtsson, Preben: *Københavnske Smede, udsendt i anledning af Metalarbejdernes Centralafdelings 50 års jubilæum – januar 1970*. side 120. København 1970.
31. Protokol fra Dansk Smede- og Maskinarbejderforbunds 30.kongres 15-17. Oktober 1945. side 73. København 1945.
32. Protokol fra Dansk Arbejdsmands Forbunds 27de Kongres (ekstraordinær), København, August 1945. Citat Side 37. København 1945.
33. Generalforsamling 9. november 1945. Forhandlingsprotokol 1936-1945 og 1945-1956. ABA, Dansk Smede og Maskinarbejderforbund, Afdeling 12. kasse 3
34. Generalforsamling 12. maj 1946. Forhandlingsprotokol 1942-1946. ABA, Støberi- Special og Maskinfabriksarbejdernes Forbund. Kasse 8.
- Denne taktik omtales i Socialdemokratiske Noter nr.1, 1946-47 årgang 18, side 64. Fordelen var, at man gennem at opstille modstanderens kandidater fik spredt modstanderens stemmer på flere kandidater. Dermed øgedes muligheden for at egne kandidater valgtes.
35. Ekstraordinær generalforsamling 14.januar 1948. Forhandlingsprotokol 1940-1950 og 1950-1959. hos: ABA, Dansk Metalarbejderforbund, maskinarbejderne på specialfabrikkerne, København, Afdeling 15. Kasse 2.
36. Repræsentantskabsmøde 28.maj 1946. Forhandlingsprotokol 1940 -1949, hos: ABA, Dansk Metal, D.S. & M.F. Afdeling 12, klub 15, B&W, Refshaleløen. Kasse 1.
37. Baltzersen, Preben, Clausen, Allan og Andersen, Palle: *Efterkrigsopgøret efter 2.verdenskrig, med særlig henblik på arbejderpartiernes strategi og praksis*. S. 95. Speciale. AUC. Ålborg 1980.
38. Arbejdernes fællesklub B&W Refshaleløen. Repræsentantskabsmøde 18. august 1945. Forhandlingsprotokol 1944-1948. ABA. Kasse 1.
39. generalforsamlingen 22. oktober 1947. Dansk Metalarbejderforbund, Afdeling 2, klejnsmedene. Forhandlingsprotokol 1944-1948. ABA. Kasse 5.
40. Bestyrelsesmøde 23.april 1947. Forhandlingsprotokol 1944-1954. Hos: ABA, Dansk Smede og Metalarbejderforbund, Afdeling 3, grovsmedenes fagforening. Kasse 1.
41. Resolution fra Chaufførernes fagforening. Social-Demokraten 15.7. 1945
42. Land og Folk 11.6. 1945
43. Land og Folk 21.9. 1945
44. Citater fra generalforsamlingen 10. juni 1945. Forhandlingsprotokol 1942-1946. ABA, Støberi- Special og Maskinfabriksarbejdernes Forbund. Kasse 8.
45. Referat fra generalforsamlingen 10. juni 1945.
46. Protokol fra Dansk Smede- og Maskinarbejderforbunds 30.kongres 15-17. Oktober 1945. citat side 81. København 1945.
47. Ordinært repræsentantskabsmøde 6.november 1945. Forhandlingsprotokol 1944- 1950 og 1950-1963. ABA, Fællesklubben B&W Teglholmen. Kasse 1.
48. Tillidsmandsmøde 8.juni 1945. Forhandlingsprotokol 1944- 1950 og 1950-1963. ABA, Fællesklubben B&W Teglholmen. Kasse 1.
49. Baltzersen, Preben, Clausen, Allan og Andersen, Palle: *Efterkrigsopgøret efter 2.verdenskrig, med særlig henblik på arbejderpartiernes strategi og praksis*. S. 95. Speciale. AUC. Ålborg 1980.
50. Johansen, Hans. Chr.: *Dansk historisk statistik, 1814-1980*. side 290.

51. Johansen, Hans. Chr.: *Dansk historisk statistik, 1814-1980*. side 293.
52. Bengtsson, Preben: *Københavnske Smede, udsendt i anledning af Metalarbejdernes Centralafdelings 50 års jubilæum – januar 1970*. Side 28. København 1970.
53. DSFs beretning 1952. Side 120. København 1953.
54. Andersen, Erling Skovgård & Jessen, John: *Socialdemokratiet og Fagbevægelsen 1945-50*. Side 75. Speciale i samfundsfag 1979.
55. Referat fra oversigten over AIC's virksomhed 1947. ABA, AIC arkiv, Protokol. Referater fra bestyrelsesmøder 19. oktober 1944 – 19. januar 1948. Kasse 41.
56. Steen Bille Larsen "Kommunisterne og arbejderklassen 1945-1975" Side 56. København 1977.
57. Nielsen, Niels Jul: *Mellem storpolitik og værkstedsgulv, den danske arbejder-før, under og efter Den kolde krig*. Side 180. København 2004.
58. Fællesorganisationen repræsenterede samtlige fagforeninger i København og var domineret af socialdemokraterne.

Abstract

Martin Kure Nielsen: The post-war political power struggle in the trade union movement. *Arbejderhistorie* 1/2007, p. 39-55.

The years 1945-47 marked a distinct chapter in the history of the Danish labour movement. For the first time the social democrats' firm hold over the trade union movement was directly threatened as a consequence of the political turbulence that followed in the aftermath of the liberation from the German occupation in May 1945. The threat came from the Danish Communist Party which had never before succeeded in mobilising popular backing that could have translated into a degree of real power over the workers.

In the months after the liberation the situation was unique. The politics of collaboration during the time of occupation had forced the social democrats into implementing a number of political measures that resulted in significant deteriorations in the position of the working class. The reverse was the case for the communists whose uncompromising resistance to the German occupation force was re-

warded with a massive increase in their popularity, which they attempted to utilize to win shop steward posts in the trade unions thereby strengthening their position among the workers as a whole.

The workers' sympathy, though, did not convert as such into shop steward posts. In many situations the members voted for shop stewards more on the basis of their skills/trade rather than their party political membership. On the other hand it was the ability to mobilise party members in the individual trade unions that seems to have played the determining factor in the fight for shop steward posts.

The DKP came out best at the start. The social democrats' efforts at mobilizing their members against the communists was hampered by negotiations, very much against their will, for the formation of a unified workers' party which had been initiated as a result of grass roots pressure.

However, the attempt to displace Social Democratic shop stewards did not in the long run seem to strengthen the position of the communists. Social Democratic shop stewards who had otherwise been positive with regards unity and the DKP's politics with regards the trade union were embittered by the fractional activity of the communists. After the breakdown of the unity negotiations the fight in the trade unions evolved into a party political showdown and the Social Democratic shop stewards returned to a loyal party (Social Democratic) line.

After this the battle over shop steward posts in the trade union movement took place under circumstances that favoured the social democrats and with the backing of the whole of the movement's apparatus. From this time on there was no doubt where the majority of the workers' political sympathies lay. They chose to give backing to their Social Democratic shop stewards in the trade union movement.

Martin Kure Nielsen, cand.mag. i historie og religion fra Københavns Universitet
kurenielsen@mail.dk